

Tarih Nedir?

İnsanlığın, günümüzden başlayarak binlerce yıl geriye giden bir yaşantısı söz konusudur. Binlerce yıllık bu dönemde insanlar birçok coğrafyaya yayılmış, savaşlar yapmış, devletler kurmuş ve yıkılmış, icatlar yapmış kısacası sosyal, siyasal, iktisadi vs. kurum ve oluşumlarıyla günümüze gelmiştir. Bu geçen süre boyunca insanlar, ailelerini, devletlerini, milletlerini yani geçmişte yaşanan olayları hep merak etmişlerdir. İşte tarihle insanlığın yolu burada kesişmektedir. İnsanlar tarih sayesinde geçmişte yaşanmış şeylere olan merakını gidermeye ve bu öğrendiklerini geleceğe yansıtmaya ve onu şekillendirmeye çalışmıştır. Şimdi, en az insanlık kadar geçmiş olan tarihi tanıtmaya çalışalım.

Tarih Kelimesinin Kökeni

Günümüzde kullandığımız "Tarih" kelimesi, bir Sami Dili olan İbraniceden gelmektedir. İbranicede "ay" manasına gelen "yarex" kelimesinden türemiştir.¹ Yunancada araştırma, tahkik etme manalarına gelen "istoria" kelimesinden Lâtincede "Historia" ve oradan da batı dillerine "Histoîrê", "History" şeklinde geçmiştir. Araplar bunu "Usture", "Esatir" şeklinde almışlarsa da bunun manası daha ziyade efsane ve hikâye olmuştur.

Tarihin Tanımı

Tarih kavramı insanlığın tarihi kadar eskidir. Tarih insanla başlamıştır ve insana özgüdür. Tarih ister geçmiş zaman anlamında isterse bilim anlamında kullanılmış olsun hep insanların gündemi olmuş ve gündem olarak kalmıştır.² İnsanlar her zaman geçmişe merak duymuş ve onu öğrenmek istemiştir. Günümüzde olduğu gibi geçmişte de insanlar yaşadıkları dönemde kendileri, milletleri, devletleri vs. ile ilgili eserler meydana getirmiştir. İşte geçmiş bu ve insanların bıraktığı buna benzer belgelerle incelenir ve geleceğe aktarılır. Bu açıklamadan sonra tarihin tanımını yapacak olursak:

Tarih, insanların zaman ve mekân içinde geçirdikleri gelişmeleri ve bu insanların psiko-fizik hareketlerini, bu hareketlerin sebep-sonuç ilişkilerine dayanan ortak değerlerini araştırır ve tasvir eder.³ Tarihin 5 ana unsuru vardır. Bunlar:

¹ A. Zeki Velîdî Togan, **Tarihte Usul**, s. 2

² Bekir Bıçer, **Tarihe Giriş**, s. 8

³ İbrahim Kafesoğlu, **Tarih Metodu Ders Notları**, s. 5

1. İnsan
2. Mekân / Yer
3. Zaman
4. Psiko-Fizik Davranışlar
5. Olay ya da Geçmiş

Bu 5 ana unsuru incelemek, konunun anlaşılması bakımından faydalı olacaktır.

İnsan

Tarihi insan meydana getirir. Tarih, insanlığın geçmişini incelemek için kullanılan bir bilim dalıdır. Yani tarihin ana gayesi insanı incelemektir. Kısacası insan, tarihin başrol oyuncusudur.

Mekân / Yer

Tarihi olayların meydana gelmesinde mekân, yer, coğrafya doğrudan etkilidir. Çünkü coğrafya, milletlerin kaderleri üstünde oldukça önemli bir yer tutar. Örneğin Irak'ta petrolün bulunması oranın kaderini etkilememiş midir veya denize kıyısı olan bir ülkenin denizcilik faaliyetlerine girişmemesi düşünülebilir mi veya tarım yapılamayan bir coğrafya da tarımla geçim sağlanabilir mi burada yaşayan toplumlar başka geçim kaynağı bulmak zorunda değil midir, bu durum onların hayat tarzını, kültürünü etkilemez mi? İşte bu gibi etkenlerden ötürü bu unsur tarihin vazgeçilmezlerindedir.

Zaman

Tarihteki olaylar, o olayın yaşandığı dönemin şartlarına göre incelenir. Yönetim şekilleri, toprak rejimleri, ekonomi modelleri vs. dönemin imkanlarına göre şekillenir. Bu sebeple tarihi araştırma yapılırken zaman asla göz ardı edilemez.

Psiko-Fizik Davranışlar

İnsan, ruh ve bedenden müteşekkildir. Bu iki kavram birbirini etkiler. İnsanların olaylara verdiği tepkiler bu ikisinin de etkisi sonucu oluşur. Burada psiko-fizik dediğimiz şey aslından insan davranışlarının kendisidir. Bu davranışlara nelerin etki ettiği. Geçmişte yaşanan olaylar insan hafızasında yer edinir. İşte bu olaylar, kişi de iyi ya da kötü izler bırakır ve insanlar gelecekte yaşanacak benzer olaylarda bu izlere göre tepki verir. Bu izlerin insan ve toplum üzerindeki etkilerinin bilinmesi tarihin anlaşılmasında yol gösterici olacak ve olaylara çözüm üretme imkanı verecektir. Mesela milletlerin

istiklâlini kaybettikten sonra yaşadığı zor günler hafızalarda yer edinecek, böyle bir durumun tekrarlanma tehlikesi doğduğunda o zor günler akla gelecek ve o duruma bir daha düşmemek için yapılması gerekenleri yapmaya itecektir.

Olay ya da Geçmiş

Tarihi bir olay, kendisinden sonraki olayların gidişatı etkileyebilir. (Kavimler Göçü, Fransız İhtilali vs. bunlara örnektir.) Bu sebeple yaşanmış olayların iyi bir şekilde incelenmeli, getiri ve götürüleri iyi hesaplanmalıdır. Bu konudan bahsederken tarihi olaylara da değinmek gerekmektedir. Tarihi insanlar meydana getirir. Ancak insanların her yaptığı, tarihi olay niteliği taşımaz.

Tarihi Olaylar

Tarihi dediğimiz olaylar üç kısımdır:

Ferdi Olaylar ve Faaliyetler

Bunlar bir kere vukua gelen olaylardır. Bunların tarihi tetkik konusu olabilmesi için hususiyetlerinin araştırılmaya değer olması gerekir. Tarihçi bir olayla ilgilenmek için şu kıstasları arar: Olay vaki olduğu zaman kendi devrinde etki oluşturmuş mudur? Olay vaki olduğu yerden başka bir yerde tepki oluşturmuş mudur?

Tipik Faaliyetler

Bunlar birçok ferdin aynı şekilde tekrarladığı olaylardır. Bu olaylarda bunlara iştirak fertlerde müşterek esaslar vardır. Adetler, günlük yaşama itiyatları, inançlar, tipik faaliyetler arasına girer.

Kollektif Faaliyetler

Bu faaliyet bir toplumun veya birçok kişinin gösterdiği hareketlerdir. (inanmak, savaşmak gibi...)⁴

---

⁴ Yazının bu bölümü (Tarihi Olaylar), İbrahim Kafesoğlu'nun "**Tarih Metodu Ders Notları**" kitabından aynen alınmıştır. Bk, s. 7

“Tarih Nedir?” Sorusu Üzerine Görüşler

Tarih üzerine çalışma yapan tarihçiler, araştırmacılar, uzmanlar “Tarih Nedir?” sorusuna cevap aramışlardır. Cevap arayışlarının sonucunda bu soruya birçok yanıt verilmiş ve görüşler ortaya çıkmıştır. Bu sebeple yazımızda görüşlerden bazılarını paylaşmayı faydalı bulduk.

“Tarih Tetkiklerine Giriş” adlı kitapta, tarihle ilgili olarak:

“Tarih vesikalarla yapılır. Vesikalar eski zaman adamlarının düşüncülerinden ve fiillerinden kalmış olan izlerdir. İnsanların düşüncülerinin ve fiillerinin aralarında, görülebilecek izler bırakanlar pek azdır, bu izler de kaldıkları vakit, seyrek olarak devamlı kalırlar. Herhangi bir kaza onları silmeye yeter. Halbuki, doğrudan doğruya veya vasıta ile izler bırakmamış olan yahut görülebilecek izleri kaybolmuş bulunan her düşünüş ve her fiil tarih için kaybolmuş demektir, hiçbir vakit olmamış gibidir. Vesikalar bulunmadıkça insanlığın geçmiş zamanlarından pek geniş devirlerinin tarihi hiçbir vakit bilinmeyecektir. Çünkü vesikaların yerini hiçbir şey tutamaz, vesikalar olmayınca tarih yoktur.”⁵

İbrahim Kafesoğlu, metot ile ilgili kitabında:

“Tarih, önce millî topluluklara, sonra beşeriyete büyük hizmetleri olan değerli ve azametli bir ilim şubesidir”⁶ açıklamasında bulunmuştur.

İbn Haldun “Mukaddime” adlı eserinde:

“Tarih ilmi, bütün toplumların ve nesillerin önem verip ilgilendiği ilimlerden biridir. Herkes tarih ilmine yönelir, sıradan insanlar bile tarihi bilmek ister, hükümdarlar ve reisler tarih bilgisine sahip olmak için yarışır.”⁷ sözlerini söylemiştir.

“Tarih Nedir?” adlı eserinde E. Hallett Carr’ın cevabı ise şöyledir:

Tarihçi olguları olmaksızın köksüz ve boş, olgular tarihçileri olmadan ölü ve anlamsızdır. Bundan ötürü, “Tarih nedir?” sorusuna ilk cevabım şu olacaktır: Tarihçi ile olguları arasında kesintisiz bir karşılıklı etkileşim süreci, bugün ile geçmiş arasında bitmez bir diyalog.⁸

⁵ Ch, V. Langlois-Ch Seignobos, **Tarih Tetkiklerine Giriş**, s. 15

⁶ İbrahim Kafesoğlu, **Tarih Metodu Ders Notları**, s. 12

⁷ İbni Haldun, **Mukaddime**

⁸ E. Hallett Carr, **Tarih Nedir**, s. 35

A. Zeki Velîdî Togan'ın görüşü de:

"Tarih" sosyal bünyenin bir parçası olması sebebiyle insanlığın eylem ve fikirlerinin gelişimini takip eden bilgidir. Tarih, insanlığın sosyal ve siyasi oluşumlar teşkil ederek gelişme ve olgunlaşmasında bireyler ve topluluklar tarafından işlenen fiil ve ortaya atılan fikirleri ve bunların sonucunda ortaya çıkmış olan olayları inceler. Tarih bu olayların maddi ve manevi sebeplerini ve sebepler ile olaylar arasındaki ilişkileri araştırıp tayin eder." şeklindedir.

R. G. Collingwood ise tarih ile ilgili olarak şu dört temel soruyu sormakta:

Tarih Nedir? (Tarihin Tanımı / Yapısı): Tarih bir çeşit araştırma ya da soruşturmadır. Tarih bir bilimdir. Bilim şeyleri aramadır, bu anlamda tarih bir bilimdir. (Tarih bir bilim ya da soruları yanıtlamadır.)

Tarih Ne Hakkındadır? (Nesnesi): Tarihin nesnesi insanların geçmişte yaptıkları eylemlerdir. Tarih, insanların geçmişte yaptıkları eylemlere ilişkin soruları cevaplandırmaya çalışır. (Geçmişteki insan eylemleri ile ilgilenir.)

Tarih Nasıl İşler? (Yöntemi): Tarih kanıtın yorumlanması ile işler. Kanıt belge demektir. Belge şimdi ve burada var olan, tarihinin, üzerinde düşünerek geçmiş olaylar hakkında sorduğu soruları yanıtlayabileceği türden bir şeydir. (Kanıtın yorumlanması ile uğraşır.)

Tarih Ne İçindir? (Değeri): Tarih insanın kendine ilişkin bilgisi "için" dir. Kendisini bilmenin insan için önemli olduğu düşünülür genellikle. Kendini bilme burada salt kendi kişisel özelliklerini, onu öteki insanlardan ayıran şeyleri bilme değil, insan olarak yapısını bilmesi demektir. Kendinizi bilmeniz, ilk olarak bir insan olmanın ne demek olduğunu bilmeniz, sonra, olduğunuz insan olmanın ne demek olduğunu bilmeniz, ardından da olduğunuz insan olmanın ve başka biri olmamanın ne demek olduğunu bilmeniz anlamına gelir. Kimse ne yapabileceğini denemeden bilmediği için de insanın ne yapabileceği konusunda tek ipucu ne yaptıdır. Öyleyse tarihin değeri bize insanın ne yaptığını, böylece insanın ne olduğunu öğretmesidir.⁹

David Thomson ise "geçmiş bilmek" ile ilgili olarak şunları aktarıyor:

"Bir bakıma, hiç kimse geçmişini inceleyemez: yalnızca geçmişin kalıntıları incelenebilir ve tarihinin temel görevi daha çok kalıntı bulmanın ve elimizdeki kalıntıların tüm değişik türlerinden daha çok öğrenmenin kesin ve ince yollarını ortaya çıkarmaktır. Geçmiş ölüdür, ama ondan vazgeçilmez, Ölüdür, çünkü hiçbir yönde değiştirilemez.

⁹ R. G. Collingwood, **Tarih Tasarımı**, s. 43

Vazgeçilemez, çünkü kalıntıları ve sonuçları günlük yaşantımızda bizi çevrelemektedir ve makul gerekçelerle inanıldığı üzere, bizim için büyük önem taşır. Tarihinin (ve arkeolog, epigraf, antropologdan arşivist, kütüphaneci ve müzeciye kadar varan geniş yardımcı kollarının) sosyal görevi, geçmiş hakkında ne öğrenebilirsek onu öğrendiğimizden ve geçmişin, sahip olduğumuz bu tür bilgi ve kavramının doğru, inanılır ve kesinliğinden emin olmaktır.”¹⁰

Tarih Bilimi

Tarihin bir bilim niteliği kazanması XVII. yy. da bilimsel düşüncenin ortaya çıkmasından sonra gerçekleşmiştir. Bu, o zamana kadar tarihin olmadığı anlamını taşımaz. Tarih, insanlığın varoluşundan beri mevcuttur fakat bir bilim niteliği kazanması XVII. yy. la birlikte başlar. Böylece, tarihin incelenmesi, araştırılması bir disipline bağlanmıştır. Her bilimde olduğu gibi tarih biliminde de belli başlı kaideleri ve özellikleri vardır.

Tarih Biliminin Özellikleri

1. Tarih, geçmişini inceleyen bir sosyal bilim dalıdır. Tarihi olayların üzerinden belirli bir zaman geçmesi gerekir.
2. Tarihi olaylar devamlıdır ve sebep-sonuç ilişkisi içinde birbirini izler. Tarihi bir olay kendinden sonraki olayın sebebi, kendinden önceki olayın sonucudur.
3. Deney yöntemine başvurulamaz. Örneğin İstanbul'un Fethi'nin Rönesans hareketlerine etkisi laboratuvar ortamında incelenemez.
4. Gözlem yapılamaz. Örneğin Anadolu'nun Türkleşmesi gözlem yoluyla incelenemez.
5. Tarihi olaylar tekrarlanamaz. Bilenin aksine tarih tekerrürden ibaret değildir. Örnek verecek olursak; geçmişten günümüze birçok savaş yaşanmıştır. Ancak bizim bu savaşlardan herhangi birini tekrar yaşamamız mümkün değildir. Hun İmparatoru Tanrikut Bağatır'ı (Metehan) Hun Ordularının başında, Çin Orduları ile savaşırken görebilir misiniz? Kavimler Göçü'nü, bu göçü yaşayan insanlarla tekrardan yaşayabilir misiniz? Bu mümkün değildir. Bu sebepten tarih tekerrür etmez.
6. Tarihin inceleme konusu insan topluluklarıdır. İnsanlara ait her türlü olay tarih bilimi tarafından incelenir.

¹⁰ David Thomson, **Tarihin Amacı**, s. 8

7. Tarihi tarafsız ve güvenilir olmalıdır. Tarafsızlık ve güvenilirlik bilimselliğin temel koşuludur.
8. Tarih belgelere dayanır. Tarihi bilgilerin elde edilmesinde ana kaynaklardan ya da ikinci el kaynaklardan faydalanılır.
9. Olaylar; yer, zaman, neden-sonuç bağlamında değerlendirilir. Değerlendirme yapılırken tarihi olayın gerçekleştiği zamandaki koşullar dikkate alınır ve olaylar arasında nedensellik bağı kurulur.
10. Devletler tarih sayesinde ayakta kalabilmekte ve varlıklarını sürdürebilmektedirler. Tarih günümüze doğru bilgiler aktaran, bunlardan ders alınmasını sağlayan ve geleceğe ışık tutan bir bilimdir.

Bibliyografya

BİÇER, Bekir, **Tarihe Giriş**, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul 2008.

CARR, E. Hallett, **Tarih Nedir?**, (nşr. Misket Gizem Gürtürk), İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

COLLINGWOOD, R. G., **Tarih Tasarımı**, (nşr. Kurtuluş Dinçer), Doğu Batı Yayınları, Ankara 2015.

İBN-İ HALDUN, **Mukaddime**, (nşr. Halil Kendir), Yeni Şafak Yayınları, Ankara 2004.

KAFESOĞLU, İbrahim, **Tarih Metodolojisi Ders Notları**.

LANGLOIS, Ch. V. - SEIGNOBOS, Ch., **Tarih Tetkiklerine Giriş**, (nşr. Galip Ataç), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2010.

THOMSON, David, **Tarihin Amacı** (nşr. Salih Özbaran), Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 1983.

TOGAN, Ahmet Zeki Velîdî, **Tarihte Usul**, Enderun Yayınları, İstanbul 1981.

Telif Hakkı

Bu doküman Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Daha fazla bilgi için www.tarihansiklopedisi.com/telif-hakki adresini ziyaret edin.

www.tarihansiklopedisi.com